

УДК 338.242

JEL G32, D81, L16

DOI: 10.32782/2786-8273/2023-1-12

Манн Р.В.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та управління,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3936-2677>

Ruslan Mann

Cherkasy State Technological University

Мироненко Д.Ю.

здобувач наукового ступеня доктор філософії з економіки,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6646-2839>

Dmytro Myronenko

Cherkasy State Technological University

ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

THE ECONOMIC COMPONENT OF THE RISK-ORIENTED APPROACH TO ENSURING THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE

Анотація. Конкретизовано зміст категорії «економічний ризик». Обґрунтовано економічні складові невизначеності, що через пандемію COVID-19 з'явилися для суб'єктів господарювання. Охарактеризовано наслідки повномасштабного нападу РФ на Україну. Доведено, що економічний ризик скорочує перспективи інноваційного розвитку промислових підприємств України. Встановлено, що підвищення фінансового тиску ринку, боргові навантаження, обмежений доступ до кредитів та постійні зміни нормативно-правових положень в країні являються обмежувальними факторами для можливостей фінансування інноваційних проєктів. З'ясовано, що найбільший економічний ризик для можливостей активізації інноваційної діяльності пов'язаний із втратою інтелектуальних кадрів. Визначено та охарактеризовано основні складові ризик-орієнтованого підходу для активізації інноваційної діяльності промислових підприємств.

Ключові слова: економічний ризик, невизначеність, промислове підприємство, інноваційний розвиток, стратегічне управління, Україна.

Abstract. Any measures aimed at various components of economic risk management are an important condition for enhancing the innovative activity of industrial enterprises in the country. The work is devoted to specifying those economic risks, the neutralization of which, thanks to the proposed measures, will make it possible to intensify the innovative development of industrial enterprises in Ukraine in the post-war period. The degree of relevance of the topic of economic risk is assessed based on a study of works published by scientists in publications included in the Scopus scientometric database. The intensity of scientific research in the Ukrainian scientific community on the topic of economic risks was analyzed by analyzing the content of the portal "Scientific Periodicals of Ukraine" of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadskyi. The content of the category "economic risk" is specified, which is proposed to be understood as a set of events of an economic nature that with a certain probability will occur for a specific business entity and the negative consequences of which will significantly affect the final results of the production and economic activities of the enterprise. The economic components of uncertainty that emerged for business entities due to the COVID-19 pandemic are substantiated. The consequences of Russia's full-scale attack on Ukraine are characterized. It has been proven that economic risk reduces the prospects for innovative development of industrial enterprises in Ukraine. It has been established that increased financial pressure on the market, debt burdens, limited access to credit and constant changes in legal regulations in the country are limiting factors for the possibilities of financing innovative projects. It has been established that the greatest economic risk for opportunities to intensify innovation activity is associated with the loss of intellectual personnel and potential youth capable of generating and introducing innovative solutions into production. The main components of a risk-based approach for enhancing the innovative activities of industrial enterprises are identified and characterized. These included economic risk portfolio analysis, risk management strategy development, human resource development, innovative development, product and market diversification, partnerships and collaboration, cost optimization, financial stability, monitoring and tracking, and crisis management.

Keywords: economic risk, uncertainty, industrial enterprise, innovative development, strategic management, Ukraine.

Постановка проблеми. Будь-які заходи, спрямовані на різні складові управління економічними ризиками, являються важливою умовою активізації

інноваційної діяльності промислових підприємств країни. Запровадженні в оперативну діяльність процедури виявлення та вчасного попередження найбільш

небезпечних ризиків мають допомогти підприємствам створити відносно безпечне виробничо-комерційне середовище і на цьому підґрунті дозволити уникнути майбутніх фінансових втрат, які могли б виникнути внаслідок несприятливих економічних подій, таких як коливання курсів валют, падіння обсягів людського капіталу, зниження попиту на продукцію, зміни в цінах на сировину та енергоносії тощо. У свою чергу фінансова стабільність надасть реальних важелів і конкретних можливостей для того, щоб спрямувати фінансові потоки на розробку та реалізацію інноваційних проєктів, важливих для суттєвого підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства на вітчизняному й зарубіжному ринках. Звичайно, що для цього власних ресурсів підприємству зазвичай недостатньо, особливо в сучасний досить складний для України період, і потрібно буде залучати додаткові кошти інвесторів та кредиторів. А ось інвестори більш схильні вкладати кошти в ті підприємства, які виявляють стратегічне бачення та здатність ефективно управляти ризиками, що з великою ймовірністю будуть негативно впливати на діяльність підприємства. Отже, успішно створений та вмонтований в загальну систему управління підприємством механізм управління ризиками має йому забезпечити більш широкий доступ до додаткових обсягів капіталу, які можуть бути використаними на цілі фінансування інноваційних проєктів різної спрямованості. До того ж, керівництво підприємства, яке зосереджене на стратегічному управлінні ризиками, тобто використовує в своїй діяльності ризик-орієнтований підхід, зазвичай більш схильне міркувати на довгострокову перспективу, що буде додатково сприяти розробці та впровадженню інновацій. Крім того, підприємства, які відкриті для сприйняття ризику та готові до впровадження нових ідей, можуть бути більш успішними в інноваційній діяльності, так як не бояться ризикувати та запроваджувати нове. Отже, можемо констатувати, що управління економічними ризиками виступає важливою складовою стратегії розвитку промислового підприємства для стимулювання його інноваційної діяльності та забезпечення стійкого розвитку, а тому обрана тема дослідження є актуальною і доволі затребуваною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, пов'язана з різними аспектами прояву економічних ризиків у контексті їх впливу на той чи інший об'єкт дослідження, має вже досить тривалу історію, так як перша стаття з ключовими словами щодо небезпеки економічного характеру для суб'єктів господарювання у виданнях, включених до складу наукометричної бази Scopus з'явилася ще у 1895 р. [1]. Поступово тематика факторів економічної невизначеності та ризикованості набувала поширення в науковому середовищі світу і вже починаючи з 1981 р. щорічна кількість статей у цьому змістовному контексті перевищила 100 од. Нове тисячоліття ознаменувалося швидким економічним ростом країн світу і, як наслідок, впливом на ці позитивні тенденції цілої системи економічних ризиків, які потребували ґрунтовних наукових досліджень та виробки на цьому підґрунті ефективних управлінських рішень щодо попередження можливих негативних наслідків у майбутньому. Підтвердженням цього твердження стало суттєве зростання кількості статей за тематикою економічних ризиків – починаючи з 2003 р. щорічна кількість статей,

опублікованих у виданнях, що входять до наукометричної бази Scopus перевищила 1000 од., починаючи з 2009 р. – 2000 од., з 2017 р. – 5000 од. [1]. Максимальна кількість статей за обраною тематикою на даний момент була характерною для 2022 р. і становила 8876 од. За територіальною приналежністю лідерами серед науковців, що працюють в тематиці економічних ризиків, стали представники США, які опублікували понад 20 тис. статей, Китаю – понад 10 тис. статей, Великобританії – понад 8 тис. статей та Німеччини – понад 5 тис. статей. Для порівняння, українські науковці у тематиці економічних ризиків на даний момент опублікували всього 943 статті у виданнях, що входять до наукометричної бази Scopus.

У 2023 р. основними напрямками дослідження у обраній тематиці у світовому науковому просторі стали: аналіз фінансово-технічного потенціалу суб'єктів господарювання у середовищі невизначеності; методична складова організації процедур перестраховування; оцінка динамічних стратегій хеджування; прогнозування інфляційних очікувань; управління підприємницькими ризиками; оптимальні стратегії інвестування; процедури звітування про витрати та ризики; кількісна оцінка ризиків; доходи та ризики за інвестиціями; реалізація процедур краудлендінгу, решорингу та бекшорингу тощо [2–6]. Отже, можемо констатувати, що обрана тематика дослідження є доволі актуальною та затребуваною у сучасному прогресивному науковому середовищі.

На порталі «Наукова періодика України» Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського за запитом «економічний ризик» на даний момент розташовано 467 статей, першу з яких було опубліковано у 2005 р. [7]. Найбільша кількість статей, присвячених розгляду проблематики економічного ризику при цьому припадає на період 2021–2023 рр. і автори піднімають питання за досить широкою тематикою в межах досліджуваної проблеми. Так, Т. Барабаш доводить необхідність створення в системі управління суб'єктів господарювання складової, яка б відповідала за ідентифікацію та попередження ризиків з метою створення умов економічної безпеки підприємства [8]. О. Ареф'єва та З. Побережна підтверджують попередню тезу та наголошують на необхідності створення на підприємстві економічного механізму запобігання будь-яким проявам ризиків [9]. Д. Бакаляр, І. Петровська І. Чобіток та Л. Шостак доводять у своїх дослідженнях доцільність використання у межах системи управління економічними ризиками суб'єктами господарювання таких інструментів як страхування, комплаєнс-контроль та форсайт-інноваційні технології [10–12]. В. Бондар, Г. Джегур, В. Ільченко, С. Кобець, Т. Кузнєцова, І. Лазнева, О. Лесняк, А. Переверзєва, О. Стахів та Т. Якимчук ідентифікують, аналізують та обґрунтовують методи запобігання тим економічним ризикам, що виникають або можуть виникнути у процесі операційної діяльності підприємства, у тому числі при здійсненні процедур міжнародного маркетингу та торгівлі [13–15]. До того ж, цілий ряд науковців присвятили свої дослідження прикладним аспектам скорочення негативної дії економічних ризиків, що виникають безпосередньо в діяльності суб'єктів господарювання того чи іншого виду економічної діяльності, наприклад, банківських установ, промислових підприємств, підприємств туризму, торгівлі або аграрного сектору.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Сучасних досліджень, які б розкривали особливості та пропонували дієвий механізм захисту процедур інноваційної діяльності суб'єктів господарювання від негативного впливу економічних ризиків, на науковому просторі України явно недостатньо. Серед сучасних актуальних досліджень можемо назвати лише праці Ю. Неустроева та О. Орлова-Курилова [16; 17]. Отже, мусимо констатувати потребу продовження наукових пошуків у межах тематики активізації інноваційної активності українських суб'єктів господарювання промислового характеру діяльності. Саме тому обрана тема є актуальною та перспективною для інноваційного відродження економіки країни у повоєнний період.

Мета статті. Роботу присвячено конкретизації тих економічних ризиків, нейтралізація яких завдяки запропонованим заходам дозволить активізувати інноваційний розвиток промислових підприємств України у повоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «ризик» вже доволі тривалий час являється об'єктом досліджень як зарубіжних, так і українських науковців і їй досі такі наукові проекти не втратили своєї актуальності. При цьому через складності соціально-економічного характеру, що сьогодні впливають на результативність праці суб'єктів господарювання та рівень і якість життя населення, саме дослідження економічної складової ризику містять в собі найбільшу потенційну практичну користь для представників ділового середовища. Вірність цього твердження пов'язана з тим, що запропоновані науковцями рекомендації можуть бути використані керівництвом та провідними фахівцями підприємств як альтернативна інструкція до дій з метою опанування дієвими інструментами скорочення ризику та одночасно підвищення рівня конкурентоспроможності та інноваційності праці.

Науковці висловлюють різні підходи до розуміння сутності економічного ризику, трактуючи його зміст як ймовірність втрати чогось важливого, як невизначену подію чи умову, що несе негативні наслідки для бізнесу, або як виражену у грошовому виразі ймовірність настання певної небажаної події для окремого суб'єкта – підприємства, громади, соціуму тощо [18–20]. На наш погляд всі перелічені підходи мають право на життя та просто з різних боків висвітлюють ключові характеристики досліджуваної категорії. Враховуючі всі наявні підходи та особливості впливу економічного ризику на діяльність суб'єктів господарювання країни, ми, в свою чергу, під економічним ризиком будемо розуміти сукупність подій економічного характеру, які з певною ймовірністю настануть для конкретного суб'єкта господарювання та негативні наслідки яких суттєвим чином позначатимуться на кінцевих результатах виробничо-господарської діяльності підприємства.

Актуальності обраній тематиці дослідження додають також постійні трансформації суспільства та умов функціонування суб'єктів господарювання. В наслідок цього спостерігається поява все нових чинників та аспектів невизначеності, що суттєвим чином підвищує небезпеку та ризик втрати суб'єктами господарювання досягнутих позицій на ринку. Лише події останніх чотирьох років, пов'язаних з оголошеною ВОЗ пандемією COVID-19 та повномасштабним нападом РФ на Україну, додали значну кількість нових негатив-

них наслідків та складових ризику до того переліку, з яким сучасні суб'єкти господарювання вже стикалися раніше. Так, пандемія COVID-19 додала таких економічних складових невизначеності до тих аспектів ризику, в яких функціонували підприємства різних країн світу, табл. 1.

Отже, як бачимо, всі нові види невизначеності, викликані пандемією COVID-19 для суб'єктів господарювання супроводжувалися великими грошовими витратами та втратами. А це, у свою чергу, нанесло суттєвий удар по економічному стану суб'єктів господарювання і витримати його вдалося лише тим підприємствам, які мали потужний запас міцності та демонстрували високу маневреність і мобільність на ринку. Звичайно, уряди країн в оперативному режимі вводили запобіжні та стимулюючі заходи, спрямовані на підтримку національного товаровиробника, проте цих заходів у більшості випадків було недостатньо і кризові процеси почалися або посилювалися в економіці більшості країн світу. До того ж, враховуючи той факт, що у світі не було запроваджено єдиної стратегії подолання економічних наслідків пандемії COVID-19, що ще більше посилювало аспекти ризикованості на міжнародному рівні, запровадження процедур управління цією складовою невизначеності стало важливим завданням і навіть викликом для керівництва підприємств у сфері адаптації їх діяльності до нових умов господарювання та здійснення спроб інноваційного розвитку власного бізнесу.

Повномасштабний напад РФ на Україну породив як для нашої країни, так і для інших країн світу суттєві аспекти невизначеності, що значним чином погіршили рівень і якість життя населення у світі. Через воєнні дії на території України, руйнування об'єктів української інфраструктури щодо збереження та транспортування зерна та перепони, які країна-агресор створює на шляху експорту зерна та продовольства до низько розвинених країн світу суттєво збільшилися ціни на світовому ринку на життєво важливі групи продуктів, що підвищує ймовірність настання ризику значної нехватки їжі для виживання людини в країнах з низьким рівнем розвитку.

Розвинені країни Європи також відчули на собі наслідки війни, що проявилися у значному зростанні цін на всі групи продуктів та дефіциті традиційних товарів, які раніше європейські країни експортували з України. І ризик падіння рівня життя європейського населення буде зростати пропорційно тому часу, скільки будуть тривати активні військові дії в Україні.

Що ж стосується України, то повномасштабна війна принесла з собою велику кількість вже здійснених негативних подій, які до її початку здавалися ризиками, ймовірність яких була високою. Окупована значна частина території країни, що має високий промисловий потенціал; заміновано й забруднено хімічними сполуками через обстріли велику площу території країни; знищено значну частину міської та енергетичної інфраструктури навіть у тих регіонах, що не були в окупації; велику кількість промислових підприємств знищено або вони залишилися на окупованій території, а процедури релокації змогли з певним рівнем успішності реалізувати на практиці виключно малі та середні підприємства і то їх кількість за перший рік війни не перевищила 800 од., з яких лише біля

Таблиця 1

**Економічні складові невизначеності, що з'явилися
через пандемію COVID-19 для суб'єктів господарювання**

Невизначеність	Опис
Високий рівень небезпеки інфекційної хвороби для життя та здоров'я людини та надшвидке розповсюдження інфекції у контактній групі людей	Виклик для керівництва суб'єктів господарювання щодо необхідності швидкого переведення операційних процедур діяльності в онлайн формат (для чого потрібно було мати у штаті високо компетентного ІТ-фахівця) та організація там, де це неможливо здійснити з об'єктивних технологічних причин, безпечних умов праці для персоналу; опанування онлайн технологій для пошуку та підбору персоналу на вакантні позиції через виробничу необхідність або в наслідок непрацездатності чи навіть смерті персоналу через хворобу
Різне падіння обсягів реалізації продукції та доходів підприємств малого та середнього бізнесу через запровадження норм соціального дистанціювання	Запровадження жорстких обмежень на територіальне переміщення людей та їх одночасне перебування в одному приміщенні унеможливили роботу більшості суб'єктів господарювання сфери обслуговування; структура споживчого попиту змінилася через трансформацію пріоритетів життя населення і спрогнозувати такі зміни навіть на найближче майбутнє підприємствам практично неможливо; для виробників деяких видів продукції, яку виготовили, проте вчасно не спожили, виникло питання про необхідність її утилізації у великих масштабах (наприклад, протягом першого року пандемії у Франції, Німеччині та Великобританії було вимушено ліквідовано невикористане непастеризованого пива, розлитого у джки, у обсязі понад 70 млн л [21]); водночас певні види діяльності, такі як ІТ-сфера, фармацевтика, медицина або кур'єрська доставка відчували значне зростання доходів та збільшення попиту на їх послуги
Руйнування напрацьованих логістичних домовленостей та ланцюгів постачання	Для великих промислових підприємств, які були активно залученими до системи світової торгівлі, будь-які порушення у термінах або обсягах постачання сировини та матеріалів, викликані проблемами, що через пандемію виникли у постачальників, призвели до зупинки деяких імпортозалежних виробничих процесів або тимчасового обмеження обсягів виробництва
Погіршення психологічного стану працівників через необхідність працювати в онлайн режимі	Необхідність весь час перебувати вдома та збільшення втоми й перенапруження працівників від дистанційної праці прискорило процеси професійного вигорання та негативним чином позначилося на рівні продуктивності праці працівників та успішності командної роботи [22]

Джерело: розроблено авторами

80,0% змогли запустити технологічний процес виготовлення продукції на новій території (в першу чергу, це Львівська, Закарпатська, Чернівецька, Івано-Франківська, Хмельницька та Тернопільська області) [23]. Проте головні втрати України в цій війні пов'язані зі скороченням обсягу людського капіталу країни через загибель населення від обстрілів, смерть від загострення хвороб, виїзд за межі країни в пошуках безпечних умов життя, каліцтво. Оцінити масштаби втрат на рівні країни у грошовому виразі сьогодні доволі складно, так як війна нажалю не припиняється і кожен день фіксуються руйнування та втрати, і до того ж ці розрахунки ведуться компетентними органами протягом всього періоду війни і по її закінченню буде оголошено результати.

Разом з тим, одного дня війна закінчиться. Від того, наскільки в повоєнний період вдасться скоротити ймовірність настання негативних наслідків соціально-економічного характеру, буде залежати швидкість відновлення економіки України. І головним важелем успіху тут має стати докорінна зміна підходів до виробництва всіма суб'єктами господарювання, їх трансформації на основі запровадження новітніх технологій, інновацій, ІТ.

Економічний ризик має значний вплив на перспективи інноваційного розвитку промислових підприємств України. Складності у функціонуванні ділового середовища в країні та сучасні особливості розвитку української економіки, значно ослабленої війною, затяжними демографічною та соціально-економічною кризами, викликають для суб'єктів господарювання значне посилення невизначеності та ризиків, що, у свою чергу, суттєвим чином скорочує можливості для досягнення стратегічних цілей та підвищення конкурентоспроможності

підприємств на ринку. За таких умов промислові підприємства докладають всі зусилля, щоб хоча б вистояти і тому на масштабні проекти інноваційного характеру сил та ресурсів здебільшого не вистачає. Так, якщо у період 2016–2018 рр. частка числа інноваційно активних промислових підприємств у загальній кількості промислових підприємств України дорівнювала 29,5% (4060 підприємств), то у період 2018–2020 рр. значення цього показника скоротилося більше ніж в два рази і становило 12,9% (1550 підприємств) [24]. А сьогоднішня ситуація є взагалі непрогнозованою.

Дійсно, високий інфляційний тиск, коливання курсу національної валюти, зміни податкової та митної політики, ціни на енергоносії тощо створюють невизначеність для підприємств, що суттєво ускладнює процеси планування інноваційних проектів, пошуку інвесторів та залучення інвестицій ззовні. При цьому слід відмітити, що на перелічені групи ризиків окреме підприємство, навіть якщо воно має дуже великі розміри та стратегічне значення для функціонування національної економіки, безпосереднього впливу не має і в його розпорядженні є обмежені інструменти, які дозволять лише незначно скоротити масштаби тих негативних наслідків, які будуть спостерігатися в економіці країни через дію перелічених ризиків.

Високий рівень боргового навантаження та обмежені можливості доступу до кредитів також являються суттєвими обмежувальними факторами для можливостей фінансування інноваційних проектів, а отже і створення передумов для стратегічного розвитку підприємства. Наслідком такої ситуації є той факт, що промислові підприємства відчувають дефіцит ресурсів для проведення сучасних досліджень та розробок

Таблиця 2

Складові ризик-орієнтовано підходу для активізації інноваційної діяльності промислових підприємств

Складова	Опис
Аналіз портфелю економічних ризиків	Проведення ідентифікації та комплексного аналізу економічних ризиків, ймовірність настання яких є досить високою. Для кожного ризику потрібно визначити та проаналізувати всі можливі загрози та їхні наслідки
Розробка стратегії управління ризиками	Розробка стратегії управління ризиками, яка включає в себе ідентифікацію, оцінку, зниження та моніторинг ризиків. Визначення внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на діяльність підприємства
Формування кадрового потенціалу	Розвиток кадрового потенціалу підприємства, мотивація працівників до безперервного професійного й особистісного зростання, надавання можливостей підвищення компетентнісного рівня, пошук талантів
Інноваційний розвиток	Інвестування в дослідження та розвиток нових технологій і продуктів. Розвиток інноваційної культури на підприємстві, стимулювання працівників до генерування нових ідей, запровадження інновацій
Диверсифікація продуктів і ринків	Спрямування зусиль на збільшення асортименту продукції і розширення ринків збуту, що дозволить скоротити небажані наслідки ризику
Партнерство та співпраця	Розширення можливостей укладення договорів про співпрацю з іншими підприємствами, науковими та освітніми організаціями для спільного розвитку нових проєктів і технологій, створення кластерних об'єднань
Оптимізація витрат	Оцінка можливостей зниження витрат і підвищення ефективності виробництва через автоматизацію виробничих процесів, оцінку альтернативних джерел постачання, оптимізацію логістичних ланцюгів
Фінансова стійкість	Докладання зусиль у напрямі досягнення фінансової стійкості підприємства, що може бути реалізованим через інструменти фінансового планування та вибору джерел фінансування інноваційних проєктів
Моніторинг і відстеження	Моніторинг ризиків та результатів впровадження заходів з їх зниження. Запровадження системи швидкого реагування на будь-які зміни в ситуації
Кризове управління	Розробка плану кризового управління, що дозволить керівництву підприємства вчасно передбачати різні прояви економічних криз і ризиків

Джерело: розроблено авторами

нових продуктів і технологій як власними силами, так і шляхом купівлі інновацій на ринку.

Дуже велику небезпеку для інноваційного розвитку промислових підприємств несе в собі політичний ризик, що міститься у постійних змінах нормативно-правових положень та регуляторних актів в країні, які регламентують основи функціонування промислових підприємств. Для того, щоб створити сприятливий інвестиційний клімат нормативно-правова база в країні має бути стабільною, прогресивною і незмінною, щоб гарантувати інвесторам можливості отримання доходів та мінімізувати їх ризики фінансових втрат. Нестабільність системи державного управління та відсутність стратегії розвитку промисловості може призвести до формування в країні несприятливого середовища для інновацій.

Водночас керівництву промислових підприємств слід чітко розуміти, що найбільший економічний ризик для можливостей активізації інноваційної діяльності пов'язаний із втратою інтелектуальних кадрів та потенційної молоді, які були здатними генерувати та впроваджувати у виробництво інноваційні рішення. Саме тому керівництву має розробити стратегію нагромадження людського капіталу підприємства та покроково її впроваджувати в життя.

Отже, скорочення й запобігання негативних наслідків дії економічних ризиків та підвищення інноваційного рівня промислового підприємства вимагає комплексного,

ризик-орієнтованого підходу та має розглядатися на різних рівнях управління. При цьому доцільно орієнтуватися на складові цього підходу, наведені у табл. 2.

Приділення уваги керівництвом підприємства кожній з перелічених складових ризик-орієнтовано підходу дозволить максимізувати зусилля у справі його підготовки до будь-яких внутрішніх і зовнішніх чинників нестабільності та ризику економічного характеру. Водночас задля досягнення успіху такі заходи мають здійснюватися на системній та безперервній основі.

Висновки. Історичний досвід показує, що часи великих кризових станів і зламів при використанні вірних управлінських підходів і рішень можуть стати поштовхом для швидкого відновлення й подальшого перспективного зростання економіки країни та суттєвого покращення рівня і якості життя населення. За сьогоdnішніх умов досягти таких бажаних для України зрушень без інноваційного підґрунтя неможливо. Саме тому на всіх рівнях управління мають бути здійснені зусилля для мінімізації негативної дії економічних ризиків на можливості інноваційного розвитку промислових підприємств України.

Подальші дослідження у цьому напрямі мають бути спрямованими на розробку дорожньої карти відродження та інноваційного розвитку тих промислових підприємств країни в повоєнний період, які сьогодні перебувають на окупованих територіях країни.

Бібліографічний список:

1. Scopus. URL: <https://www.scopus.com/>
2. Perdana A., Jutasompakorn P., Chung S. Shaping crowdlending investors' trust: Technological, social, and economic exchange perspectives. *Electronic Markets*. 2023. Vol. 33. Issue 1. Article number 25. DOI 10.1007/s12525-023-00650-7

3. Zhu M.B., Ghossoub M., Boonen T.J. Equilibria and efficiency in a reinsurance market. *Insurance: Mathematics and Economics*. 2023. Vol. 113. P. 24–49. DOI 10.1016/j.insmatheco.2023.07.004
4. Lai Y.-S. Economic evaluation of dynamic hedging strategies using high-frequency data. *Finance Research Letters*. 2023. Vol. 57. Article number 104230. DOI 10.1016/j.frl.2023.104230
5. Dunbar K., Owusu-Amoako J. Predicting inflation expectations: A habit-based explanation under hedging. *International Review of Financial Analysis*. 2023. Vol. 89. Article number 102816. DOI 10.1016/j.irfa.2023.102816
6. Tong C., Huang Z., Wang T., Zhang C. The effects of economic uncertainty on financial volatility: A comprehensive investigation. *Journal of Empirical Finance*. 2023. Vol. 73. P. 369–389. DOI 10.1016/j.jempfin.2023.08.004
7. Наукова періодика України. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN
8. Барабаш Т.О. Ризикоорієнтований контроль у сфері господарювання як запобіжник виникненню економічної небезпеки. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2021. № 2. С. 40–47.
9. Ареф'єва О.В., Побережна З.М. Економічний механізм запобігання ризикам діяльності підприємства під час реалізації антикризового управління. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 34. С. 17–23.
10. Бакаляр Д.Г. Організація комплаєнс-контролю в управлінні податковими ризиками для забезпечення економічної безпеки підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки*. 2022. № 2. С. 110–117.
11. Чобіток І.О. Системи управління ризиками підприємств на основі форсайт-інноваційних технологій в умовах соціально-економічної нестабільності. *Проблеми економіки*. 2022. № 4. С. 186–193.
12. Шостак Л.Б., Петровська І.О. Страхування як економічний інструмент управління ризиками у сфері індустрії гостинності та сталого розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. № 7-8. С. 29–46.
13. Переверзева А.В., Лазнева І.О. Аналіз економічних ризиків діяльності фірми на міжнародному ринку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2021. № 2(1). С. 87–90.
14. Ільченко В.Ю., Кобець С.П., Дзегур Г.В., Бондар В.Ю. Оцінка та прогнозування ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах активізації ЗЕД, глобалізації, міграційної кризи та фінансово-економічних ризиків. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 2. С. 48–54.
15. Якимчук Т.І., Кузнецова Т.В., Лесняк О.Ю., Стахів О.А. Управління економічними ризиками у міжнародному маркетингу. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2020. Вип. 4. С. 492–499.
16. Неустроєв Ю.Г. Ризики інноваційного розвитку та підтримання достатнього рівня економічної безпеки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Т. 6. № 3. С. 345–350.
17. Орлова-Курилова О.В., Таран-Лала О.М., Рожок Т.А., Стадніченко В.О. Формування політики інноваційного підприємництва та економічних драйверів в контексті стійкого розвитку, ризик-менеджменту та глобальної конкуренції. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Т. 6. № 3. С. 41–48.
18. Тиркало Ю.Є. Господарські ризики, економічні ризики та підприємницькі ризики: економічна сутність і співвідношення понять у теорії та законодавстві України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки*. 2022. № 3. С. 68–73.
19. Кондратюк О., Стояненко І. Економічні ризики підприємства: постковідна трансформація. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2021. № 4. С. 4–18.
20. Катуніна О.С., Вітлінський В.В. Оцінювання рівня економічної безпеки на підґрунті моделювання знань. *Моделювання та інформаційні системи в економіці*. 2017. № 93. С. 74–90.
21. Germany's beer industry fizzles as Covid-19 limits consumption to home. France24. Business. URL: <https://www.france24.com/en/business/20210212-germany-s-beer-industry-fizzles-as-covid-19-limits-consumption-to-home>
22. Захарова О.В. Світові тренди як орієнтири розвитку HR-менеджменту в Україні. *Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2022. Вип. 65. С. 32–45.
23. За рік війни в більш безпечні регіони релоковано 800 підприємств. Міністерство економіки України. Новини. 02.03.2023. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a700c206-722a-4752-b5bb-78a1063ae9db&title=ZaRikViiniVBilsh>
24. Кількість інноваційно активних підприємств за видами економічної діяльності. 2016–2020 рр. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>

References:

1. Scopus (2023). Available at: <https://www.scopus.com/>
2. Perdana, A., Jutasompakorn, P., Chung, S. (2023) Shaping crowd-lending investors' trust: Technological, social, and economic exchange perspectives. *Electronic Markets*, 33, 1 (25). DOI 10.1007/s12525-023-00650-7
3. Zhu, M.B., Ghossoub, M., Boonen, T.J. (2023) Equilibria and efficiency in a reinsurance market. *Insurance: Mathematics and Economics*, 113, 24–49. DOI 10.1016/j.insmatheco.2023.07.004
4. Lai, Y.-S. (2023) Economic evaluation of dynamic hedging strategies using high-frequency data. *Finance Research Letters*, 57, 104230. DOI 10.1016/j.frl.2023.104230
5. Dunbar, K., Owusu-Amoako, J. (2023) Predicting inflation expectations: A habit-based explanation under hedging. *International Review of Financial Analysis*, 89, 102816. DOI 10.1016/j.irfa.2023.102816
6. Tong, C., Huang, Z., Wang, T., Zhang, C. (2023) The effects of economic uncertainty on financial volatility: A comprehensive investigation. *Journal of Empirical Finance*, 73, 369–389. DOI 10.1016/j.jempfin.2023.08.004
7. Scientific periodical of Ukraine (2023) [Наукова періодика України]. National Library of Ukraine named after V.I. Vernadskyi. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN
8. Barabash, T.O. (2021) Risk-oriented control in the field of management as a safeguard against the emergence of economic danger [Ryzkyoorijentovanyj kontrolj u sferi ghošpodarjuvannja jak zapobizhnyk vynyknennju ekonomichnoji nebezpeky]. *Aktualjni problemy prava*, 2, 40–47.
9. Arefieva, O.V., Poberezhna, Z.M. (2020) An economic mechanism for preventing risks of enterprise activity during the implementation of anti-crisis management. [Ekonomicznyj mekhanizm zapobighannja ryzykam dijajlnosti pidpryjemstva pid chas realizaciji]

antykryzovogho upravlinnja]. *Naukovyj visnyk Uzhgorodskjogho nacionaljnogho universytetu. Serija: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo*, 34, 17–23.

10. Bachelor, D.G. (2022) Organization of compliance control in tax risk management to ensure the economic security of the enterprise [Orghanizacija komplajens-kontrolju v upravlinni podatkovomy ryzykamy dlja zabezpechennja ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstva]. *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal "Internauka". Serija: Ekonomichni nauky*, 2, 110–117.

11. Chobitok, I.O. (2022) Enterprise risk management systems based on foresight and innovative technologies in conditions of socio-economic instability [Systemy upravlinnja ryzykamy pidpryjemstv na osnovi forsajtno-innovacijnykh tekhnologhij v umovakh socialjno-ekonomichnoji nestabilnosti]. *Problemy ekonomiky*, 4, 186–193.

12. Shostak, L.B., Petrovska, I.O. (2020) Insurance as an economic tool for risk management in the field of hospitality industry and sustainable development [Strakhuvannja jak ekonomichnyj instrument upravlinnja ryzykamy u sferi industriji ghostynnosti ta stalogho rozvytku]. *Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, 7-8, 29–46.

13. Pereverzeva, A.V., Lazneva, I.O. (2021) Analysis of economic risks of the company's activity on the international market [Analiz ekonomichnykh ryzykiv dijalnosti firmy na mizhnarodnomu rynku]. *Naukovyj visnyk Poltavskjogho universytetu ekonomiky i torhivli. Serija: Ekonomichni nauky*, 2(1), 87–90.

14. Ilchenko, V.Yu., Kobets, S.P., Jegur, G.V., Bondar, V.Yu. (2022) Assessment and forecasting of the effectiveness of management of the innovative potential of the enterprise in the conditions of the activation of foreign trade, globalization, the migration crisis and financial and economic risks [Ocinka ta prognozuvannja efektyvnosti upravlinnja innovacijnym potencialom pidpryjemstva v umovakh aktyvizaciji ZED, ghlobalizaciji, mighracijnoji kryzy ta finansovo-ekonomichnykh ryzykiv]. *Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, 2, 48–54.

15. Yakymchuk, T.I., Kuznetsova, T.V., Lesnyak, O.Yu., Stakhiv, O.A. (2020) Management of economic risks in international marketing [Upravlinnja ekonomichnymy ryzykamy u mizhnarodnomu marketynghu]. *Visnyk Nacionaljnogho universytetu vodnogho ghospodarstva ta pryrodokorystuvannja. Ekonomichni nauky*, 4, 492–499.

16. Neustroev, Yu.G. (2021) Risks of innovative development and maintaining a sufficient level of economic security [Ryzyky innovacijnogho rozvytku ta pidtrymannja dostatnjogho rivnja ekonomichnoji bezpeky]. *Ukrajinskyj zhurnal prykladnoji ekonomiky ta tekhniky*, 6 (3), 345–350.

17. Orlova-Kurilova, O.V., Taran-Lala, O.M., Rozhok, T.A., Stadnichenko, V.O. (2021) Formation of the policy of innovative entrepreneurship and economic drivers in the context of sustainable development, risk management and global competition [Formuvannja polityky innovacijnogho pidpryjemnytva ta ekonomichnykh drajveriv v konteksti stijkogho rozvytku, ryzyk-menedzhmentu ta ghlobalnoji konkurenciji]. *Ukrajinskyj zhurnal prykladnoji ekonomiky ta tekhniky*, 6 (3), 41–48.

18. Tyrkalo, Yu.E. (2022) Business risks, economic risks and entrepreneurial risks: economic essence and correlation of concepts in the theory and legislation of Ukraine [Ghospodarsjki ryzyky, ekonomichni ryzyky ta pidpryjemnyjki ryzyky: ekonomichna sutnistj i spivvidnoshennja ponjatj u teoriji ta zakonodavstvi Ukrainy]. *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal "Internauka". Serija: Ekonomichni nauky*, 3, 68–73.

19. Kondratyuk, O., Stoyanenko, I. (2021) Economic risks of the enterprise: post-covid transformation [Ekonomichni ryzyky pidpryjemstva: postkovidna transformacija]. *Visnyk Kyjivskjogho nacionaljnogho torghoveljno-ekonomichnogho universytetu*, 4, 4–18.

20. Katunina, O.S., Vitlinskyi, V.V. (2017) Assessment of the level of economic security on the basis of knowledge modeling [Ocinjuvannja rivnja ekonomichnoji bezpeky na pidgrunty modeljuvannja znanj]. *Modeljuvannja ta informacijni systemy v ekonomici*, 93, 74–90.

21. Germany's beer industry fizzles as COVID-19 limits consumption to home. France24. Business. Available at: <https://www.france24.com/en/business/20210212-germany-s-beer-industry-fizzles-as-covid-19-limits-consumption-to-home>

22. Zakharova, O.V. (2022) World trends as guidelines for the development of HR management in Ukraine [Svitovi trendy jak orijentyry rozvytku HR-menedzhmentu v Ukraini]. *Zb. nauk. pracj Cherkasjkogho derzhavnogho tekhnologhichnogho universytetu. Serija: Ekonomichni nauky*, 65, 32–45.

23. During the year of the war, 800 enterprises were relocated to safer regions. Ministry of Economy of Ukraine (2023). Available at: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a700c206-722a-4752-b5bb-78a1063ae9db&title=ZaRikViiniVBilsh>

24. Number of innovation active of industrial enterprises by areas of innovation by type of economic activity. 2016–2020. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <https://ukrstat.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 13.06.2023